

ZAMYŠLENÍ NAD ROSTLINNOU VÝROBOU - 1994

Doc. Ing. Jan Vašák, CSc.

Prof. Ing. Vladimír Švachula, DrSc.

Doc. Ing. Josef Pulkrábek, CSc.

Katedra rostlinné výroby AF, Vysoká škola zemědělská Praha

Zamyšlení nad rostlinnou výrobou čtvrtým pokračováním navazuje na stejnojmenné konference z 19.6.1991, 8.12.1992, 7.12.1993. Jejím dlouhodobým cílem je:

- prezentovat úsilí zemědělského školství a výzkumu v obhajování a obohacování odborně správných hledisek komoditních i technologických;
- přispět k prosperitě českého zemědělství i její ekonomiky;
- získat zahraniční informace, především ze zemí, ve kterých probíhá obdobný transformační a restrukturalizační proces;
- zajistit názorově bohatý, vždy však odborný pohled na postavení zemědělství ve společnosti, v ekonomice, v politice i národním hospodářství, v jeho funkcích výrobních, sociálních, krajinnotvorných, vzdělávacích, výzkumných i kulturních.

Od roku 1993 s obohacením v roce 1994 se "zamyšlení" rozšiřuje i o sekce, které zahrnují některá odvětví RV, nebo služby. Jde například o sekce zahradnické, pícninářské, alternativních plodin a zemědělství, sekce herbologie a výživy rostlin, informatiky (AgroNet). Do sborníku jsou začleněny i základní informace o vybraných grantech a smlouvách, které jsou řešeny na katedře rostlinné výroby.

Konference má již svou tradici a uzavírá rok. V roce 1991 bylo její hlavní zásluhou to, že se sešla a zajistila standardní náplň obdobných setkání. V roce 1992 začala již plnit svoji funkci odbornou. Byla odmítnuta cesta extenzivního vývoje, bylo poukázáno na rozpory mezi cenami vstupů a cenami zemědělské produkce. Ing. F. Kondelík varoval před dekapitalizací čs. zemědělství a před řadou zásahů, které mohou značně negativně ovlivnit sociální oblast i sídelní strukturu státu.

V roce 1993 se již téměř bezchybně podařil ucelený agrárně komoditní pohled na jednotlivé skupiny plodin. Některé příspěvky již reagovaly na rozpor mezi vstupy a výstupy. Doporučovaly úsporné (low-input) technologie, tedy intenzivní výrobu s jednoznačnou rentabilitou a to na základě optimálního využití každé vložené koruny při využití všech známých biologických zákonitostí.

Význam konference značně posílila přítomnost ministra Ing. J. Luxe. Tomu se podařilo přesvědčit podstatnou část přítomných, že MZe má jasný agrární program. Ten byl v dalším období do zemědělství distribuován jako tzv. "Zelená zpráva". Nedostatkem je, že se tuto zprávu nepodařilo přijmout jako ucelený vládní program. Z toho vyplývá, že i v roce 1994 a výhledově i v r. 1995 přetrvává setrvalý stav - agrární krize.

R o k 1 9 9 4 :

Číselné údaje v tab. 1a ukazují, že zemědělství nadále nese plnou zátěž monopolního a nerestrukturalizovaného průmyslu. Ten je chráněn nejen svým dominantním postavením, ale i proexportním kursem koruny. Pokles výroby je řešen zvyšováním cen, ne produktivitou práce a zvýšením prodejů.

Podle údajů tab. 1b se však krize agrosoustavy začala již promítat do spotřebitelských cen. Enormní nárůst zaznamenalo maso a masné výrobky (říjen 1992 : říjen 1994 - růst spotřebitelských cen o 20,8 %). V roce 1995 se očekává podobný růst cen mléka a mléčných výrobků - ty v porovnání říjnových údajů 1993 a 1994 zatím vzorstly jen nepatrně, o 3,9 %. Růst cen živočišné produkce je zdánlivě paradoxní, neboť nákupní cena průmyslové a krmné pšenice klesla v říjnovém porovnání o 9,7 %. Z toho vyplývá, že ani pokles cen obilí pro krmiva nemůže vyrovnat hrubé chyby z let 1990 - 1992. Neodbornost, agrorevanšismus, dekapitalizace, placení sociálního smíru žertvou zemědělců, skleníko@PA
vé klima devalvované koruny pro průmysl, fetišizace bohatého západu atd. začínají překrývat pozitiva a ideály roku 1989/90: svoboda a demokracie, omezení byrokracie, podnikání, průhledná ekonomika, národní sjednocení, odpolitizování ekonomiky, práce a prosperita. Investice do výroby, ne do spotřeby. Svobodný obchod.

Levné maso a levné potraviny prvních tří let transformace byly odrazem úspěchu zemědělství osmdesátých let. Při tom je nutné vyjít z toho, že záměrem zemědělství je:

- nízká cena potravin, nižší než jsou ceny dovozů a to při nejméně srovnatelné kvalitě;
- udržení vlastního zpracovatelského průmyslu, omezení dopadu překupníků a spekulantů na ceny pro spotřebitele a odbyty;
- vysoký objem prodejů a export. Ten výrazně podporuje směnný kurs koruny, značně však omezuje soustava dovozních a vývozních kvót, cel, přírážek, licencí atd.

V roce 1994 a zřejmě i nadále přetrvávají naše hlavní výhody:

- velkovýrobní struktura,
- vysoká kvalifikační úroveň,
- rozvinutý zpracovatelský průmysl, velmi hodnotná a rozsáhlá síť nákupů a zemědělských služeb.

V zemědělství se výrazně zvýšila produktivita práce. Začíná se stabilizovat nová struktura venkova. Dochází k pochopení, že vlastnit především znamená mít jedinečnou možnost pomocí majetku vydělávat. Mimo to rok 1993 i 1994 byl příznivý v tom, že nebylo nutno sušit sklizeň obilovin, luskovin, olejnin. Tyto hlavní komodity mají tuzemské ceny výrazně nižší než je tomu v zahraničí. Zvýšila se u nich rentabilita pěstování. Lepší se ekonomika živočišné výroby, i když propad u skotu je dlouhodobý.

V tab. 2a, b, c je dokladováno snížení rostlinné produkce ČR oproti rokům 1987 - 1989 a to jak při vyjádření v obilních jednotkách, tak i v energetické bilanci. Mimořádně pozitivní je to, že již rok 1993 vykázal pozitivní, i když minimální zvrat, a že v roce 1994 tento kladný trend pokračuje. To se promítá i do cenového vyjádření produkce (tab. 3).

Změny ve struktuře plodin

Údaje v tab. 4 dokladují, že trendem RV je produkce tržních plodin. Jde o olejninu (řepku), ale i potravinářské obilí. Obnovuje se zájem o len, význam brambor po neúrodě 1994 již nebude klesat. Problémem zůstanou pícniny, cukrovka a neoseté plochy. Zřejmě dojde k posílení počtu krav v nížinách, ve spotřebních centrech mléka, kde lze velmi výhodně pěstovat kukuřici na siláž a DSK. Naopak vyšší oblasti by mohly v ekonomické soutěži více využívat pastevní odchovy skotu. Tento trend se zřejmě prosadí, i když dojde k celkovému poklesu stavů skotu, neboť výroba vepřového a drůbežního masa je levnější, intenzivnější a jeho obliba je vyšší.

Na uvolněné plochy nastoupí zřejmě obiloviny. Jejich podíl se pravděpodobně zvýší na cca 60 % z orné půdy. Obdobně naroste na asi 9 % - 1994/95 osev cca 7,5 % z orné půdy - výměra řepky. Zvýší se i osev slunečnice, mírně také lnu, u kterého může dojít i ke změně pěstitelské technologie. Luskoviny, především hrách, jsou ve svém významu podceněny. Výměra hrachu by měla jednoznačně stoupat, neboť hrách je vynikající, levná, domácí, vysokobílkovinná plodina. Stabilita výnosů sice závisí na vlivu počasí, podobně jako tomu dříve bylo i u "nespolehlivé" řepky, ale lze ji již dnes výrazně zvýšit.

Problém cukrovky je problémem společenské dohody a národního realismu. Vyvážen dotovaný cukr ze zastaralých cukrovarů je nezdůvodnitelný. Předpokládat, že cukr z řepy může ekonomicky konkurovat třtinovému, znamená neznat ani biologii, ani zemědělství. Myslet si však, že cena cukru ve státě orientovaném na případný dovoz se odvíjí jen z ekonomiky výroby cukru na Ku@PA

bě apod., znamená neznat pojmy jako kartel, monopol, strategické suroviny apod. Proto je zřejmě účelné vyrábět v tuzemsku např. 80 - 100 % domácí potřeby, výrobu jistým způsobem kvotovat, ceny garantovat.

Kvotace a trh, submarginální podmínky, Evropská unie

Ve vyspělé, strukturalizované demokratické společnosti s vysokou hustotou osídlení musí platit zásady, právo a regulace. Malá a jen středně silná česká ekonomika musí přijmout zásady společenství, ke kterému se dnes hlásí - společenství řízené tržní ekonomiky. Proto jsou kvotace, minimální garantované ceny, minimální požadavky na kvalitu nezbytné. Jde pouze o jejich stanovení. Nesmí přikázat strukturu výroby. Proti současnosti i jistota odbytu např. 60 % smluvní produkce s cenou podle průměru z roku předchozího by byla přínosem a přispěla by ke stabilitě trhu, bez negativního dopadu na restrukturalizaci. Příkladem poměrně dobré funkce kvotovaného trhu je Tržní řád olejnin.

Pojem submarginální podmínky, např. podle PES, BPEJ atd. je příliš široký, aby postihl agroekologickou a technologickou rozmanitost plodin a zemědělské výroby. Například řepka téměř nereaguje na produktivitu prostředí. Rekordní výnosy dosáhlo Karlovarsko, dnes je má Brněnsko. Spíše by mělo dojít k uznání diferenciální renty ve vztahu k tržbám a v širším kontextu propojení diferenciálních příplatků na kvóty a celospolečenské zájmy.

Vstup do EU by byl pro české zemědělství vysvobozením. Nejde o dotace - mimo jiné v roce 1992 měla EU výši produkčních subvencí cca 47 %, kdežto ČR jen 11 % - odhad 1994 je 4 %. Jde především o svobodný obchod se zemědělskými výrobky, omezení dopadu našich nákupních, obchodních, zpracovatelských monopolů, někdy i omezení monopolů na výklad jedině, bohužel často malovýrobní pravdy. Naše zemědělství bude profitovat ze své poměrně vysoké úrovně a z dobrých znalostí, stejně jako z nižší úrovně mezd, investic do zemědělství z předchozího období a ze své velkovýrobní, potenciálně vysoce efektivní struktury.

Riziko však hrozí zpracovatelskému průmyslu. Ten zatím neřeší svoji budoucnost vyšší produktivitou práce, výraznou inovací výroby, exportem do zahraničí atd., ale především zvyšováním cen. Cesta zřejmě vede v propojení zemědělců, nákupu a zpracovatelů do agrokomplexů, pokud možno s vlastní obchodní sítí a s prodejem v zahraničí. Tento trend je nutné nastoupit. Byl i zamýšlen v kuponové privatizaci. Záporná salda obchodu s potravinami v sousedních zemích (Maďarsko, Slovensko, Polsko) ve vztahu k EU varují. Je i cesta, vyrábět suroviny, zpracovávat v zahraničí a zpětně se ziskem pro zahraničního partnera prodat zde. Tato cesta má i ekonomickou logiku, jako má logiku vytváření nadnárodních celků a zón volného obchodu, pohybu zboží, služeb, kapitálu, pohybu osob. Nemůže však jít o ekonomickou mesalianci, spojování nerovného. Je proto potřebné se při- bližovat zásadám EU. Nečekat obrácený směr.

Tab. 1 a

Ceny vstupů do zemědělství a spotřebitelské ceny (dle ČSÚ)			
(1989 = 100 %, rok 1993 = x %, leden - říjen 1994 = y %)			
		x	y
PRŮMYSL celkem :		217,1	227,7
	z toho:		
	průmysl potravin a pochutin	159,5	167,5
	průmysl paliv	196,8	195,4
	energetický průmysl	279,2	293,9
	chemický a gumár. průmysl	278,4	282,4
	strojírenství	233,6	256,0
	průmysl stavebních hmot	209,0	229,4
	dřevozpracující průmysl	235,2	243,9
	kovodělný průmysl	244,3	256,3
	ostatní (prům. krmiv aj.)	176,9	208,8
ZEMĚDĚLSKÁ VÝROBA celkem :		120,6	124,1
	z toho:		
	živočišná výroba	110,6	119,9
	zelenina	150,7	167,8
	ovoce	104,5	112,2
	rostlinná výroba	137,6	129,2
	(bez ovoce a zeleniny)		

Tab. 1 b

Index spotřebitelských cen - leden 1989 = 100 %			
	Průměr 1992	Říjen 1993	Říjen 1994
	%	%	%
Úhrn	191,3	238,1	263,6
Potravinářské zboží	174,2	209,8	237,2 *
Nepotravinářské zboží	204,4	252,1	271,3
Veřejné stravování	189,5	246,5	271,4
Služby	186,6	246,5	287,2

* Maso a masné výrobky 248,2 %, mléko a mléčné výrobky 342,1 %.

Tab. 2 a

Rostlinná produkce České republiky v obilních jednotkách									
Plodina	Koefficient přepočtu na OJ	Sklizeň (tis. t)				Produkce OJ (tis.)			
		Prům.87-89	1992	1993	1994	Prům.87-89	1992	1993	1994
Obiloviny	1,00	7 619	6 565	6 468	6 811	7 619	6 565	6 468	6 811
Luštěniny jedlé	1,20	98	180	202	191	118	216	242	229
Brambory	0,25	2 487	1 969	2 396	1 257	622	492	599	314
Krmné okopaniny	0,15	765	434	625	53030	115	65	94	80
Píceiny na orné půdě									
- seno	0,50	8 144	5 848	6 302	6 075	4 072	2 924	3 151	3 038
Píce luk trvalých									
- seno	0,40	2 444	1 753	1 822	2 123	978	701	729	849
Mák	5,50	5	8	7	19	28	44	39	105
Řepka a řepice	2,00	293	293	377	467	586	586	754	934
Len - rosené stonky	0,70	74	23	25	24	52	16	18	17
Cukrovka	0,25	4 442	3 874	4 310	3 212	1 110	969	1 078	803
Celkem	x	x	x	x	x	15 300	12 578	13 172	13 286

Pramen: Statistické informace ČSÚ

Poznámky k tabulkám 2a, b, c :

- Sklizňové údaje r.1994 uvádíme podle odhadů.
- OJ = obilní jednotky
- Spalné teplo vypočteno podle tabulkových hodnot (Preininger, M.: Závěrečná zpráva ÚSVH Praha 1986)
- Údaje jsou v GJ (giga-joulech) a to buď na původní sušinu, nebo je přepočteno ze škrobových jednotek (ŠJ).

Tab. 2 b

Rostlinná produkce České republiky									
Plodina	Spal. teplo	Sklizeň (tis. t)				Produkce GJ (tis.)			
	pův. sušiny								
	GJ.t ⁻¹	Prům.87-89	1992	1993	1994	Prům.87-89	1992	1993	1994
Obiloviny	15,25	7 619	6 565	6 468	6 811	116,190	100,116	98,637	103,868
Luštěniny jedlé	14,15	98	180	202	191	1,387	2,547	2,858	2,703
Brambory	4,01	2 487	1 969	2 396	1 257	9,973	7,896	9,608	5,041
Krmné okopaniny	2,71	765	434	625	530	2,073	1,176	1,694	1,436
Pícniny na orné půdě									
- seno	13,01	8 144	5 848	6 302	6 075	105,953	76,082	81,989	79,036
Píce luk trvalých									
- seno	13,19	2 444	1 753	1 822	2 123	32,236	23,122	24,032	28,002
Mák	23,19	5	8	7	19	0,116	0,186	0,162	0,441
Řepka a řepice	22,14	293	293	377	467	6,487	6,487	8,347	10,339
Len - rosené stonky	13,69	74	23	25	24	1,013	0,315	0,342	0,329
Cukrovka	3,97	4 442	3 874	4 310	3 212	17,635	15,380	17,111	12,752
Celkem	x	x	x	x	x	293,063	234,951	247,262	245,623

Tab. 2 c

Rostlinná produkce České republiky									
Plodina	Spal. teplo	Sklizeň (tis. t)				Produkce GJ (tis.)			
	přepočet. ze								
	ŠJ GJ.t ⁻¹	Prům.87-89	1992	1993	1994	Prům.87-89	1992	1993	1994
Obiloviny	7,20	7 619	6 565	6 468	6 811	54,857	47,268	46,570	49,039
Luštěniny jedlé	7,19	98	180	202	191	0,705	1,294	1,452	1,373
Brambory	1,80	2 487	1 969	2 396	1 257	4,477	3,544	4,313	2,263
Krmné okopaniny	1,03	765	434	625	530	0,788	0,447	0,644	0,546
Pícniny na orné půdě									
- seno	3,68	8 144	5 848	6 302	6 075	29,970	21,521	23,191	22,356
Píce luk trvalých									
- seno	3,43	2 444	1 753	1 822	2 123	8,383	6,013	6,249	7,282
Mák	11,84	5	8	7	19	0,059	0,095	0,083	0,225
Řepka a řepice	11,32	293	293	377	467	3,317	3,317	4,268	5,286
Len - rosené stonky	-	-	23	25	24	-	-	-	-
Cukrovka	1,58	4 442	3 874	4 310	3 212	7,018	6,121	6,810	5,075
Celkem	x	x	x	x	x	109,574	90,429	94,801	94,270

Tab. 2 c

Tab. 3

Hrubá a tržní produkce rostlinné výroby ČR (Údaje Kč jsou ve stálých cenách roku 1989)		
Rok	Hrubá	Tržní
	rostlinná produkce tis. Kč	rostlinná produkce tis. Kč
1989	44,694.423	28,187.464
1990	44,416.849	27,663.420
1991	43,071.779	25,452.814
1992	35,750.624	21,639.434
1993	37,387.204	22,079.112
Průměr let 1989 - 1993	41,064.180	25,004.449

Tab. 4

Výměra vybraných plodin a kultur v roce 1989, 1993 a 1994 v ČR (dle ČSÚ - upraveno)				
Plodina (kultura)	Výměra v tis. ha			Index
	1989	1993	1994	1989/94 %
Pšenice celkem	828,4	783,2	806,2	97,3
Žito celkem	134,3	67,0	78,9	58,7
Ječmen ozimý	194,0	194,6	184,4	95,1
Ječmen jarní	357,8	443,7	456,9	127,7
Oves	87,6	68,0	76,7	87,6
Kukuřice na zrno	41,2	29,7	29,9	72,6
OBILOVINY	1661,9	1586,3	1660,3	99,9
Hrách jedlý	37,7	83,7	61,4	162,9
LUSKOVINY	58,2	94,1	72,3	124,2
BRAMBORY	115,3	104,9	76,8	66,6
PŘADNÉ ROSTLINY (len)	21,1	7,9	11,0	52,1
CUKROVKA	126,6	107,2	91,2	72,0
Řepka	102,5	167,4	190,7	186,0
OLEJNINY	121,5	193,7	250,5	206,2
JEDNOLETÉ PÍCNINY	586,8	462,4	403,0	68,7
VÍCELETÉ PÍCNINY na o.p.	463,2	499,5	483,9	104,5

NEOSETO	3,6	24,9	55,8	1550,0
CELKOVÁ OSEVNÍ PLOCHA	3276,7	3209,7	3117,6	95,1

